

רמת יסוד מסלול
8 שנות לימוד

מדעי ההתנהגות

שער ראשון: ה"אני"

מבוא – מושגי יסוד

תופעה אנושית חברתית – אמונות תפלות/טפלות

איסוף ארגון ועריכה – אילת כ"ץ

מאיפה הגיעו אלינו האמונות הטפלות? צילום: shutterstock

**אמונות תפלות: דוגמה לתופעה...
פסיכולוגית, סוציולוגית, אנתרופולוגית = מדעי ההתנהגות**

אמונות תפלות

שאלות לפתיחת הנושא

- איזה אמונות תפלות אתם מכירים?
- שתפו, באיזו אמונה תפלה אתם מאמינים?
- למה לדעתכם בני אדם מאמינים באמונות תפלות?
- אילו אמונות תפלות קשורות לדתות שונות ...

אמונות טפלות

חלק נכבד מאוכלוסיית העולם מחזיק בכל מיני אמונות טפלות והמגוון רחב מאוד. הרוב המכריע מאמין במשהו. כל אותם טקסים כמו לזרוק אורז או לשפוך מים וכדומה שייכים לקטגוריה הזאת.

אמונה טפלה או אמונה תפלה - היא אמונה שאין לה יסוד, שאינה מסתמכת על עובדות מוכחות, אמונה בלתי רציונלית. ישנן אמונות טפלות מקובלות המכונות גם "אמונות עממיות". כגון: הפחד מיום שישי ה-13 או מחתול שחור או שבירת מראה, אלה ניתנות למעקב ולהסבר היסטורי. ישנן גם אמונות טפלות שאדם, מגבש בעצמו בשל הסקה לא נכונה ממאורעות חייו.

אמונה טפלה או אמונה תפלה

אמונה תפלה היא כינוי לאמונות עממיות שמנותקות מהקשר יותר רחב. למשל אם מנשקים מזוזה בפתח הבית - זה חלק ממערכת דתית, אבל אם למשל מנשקים פרסה זה נחשב לאמונה תפלה.

בעברית מקובלים שני הצרופים: אמונה טפלה ואמונה תפלה. הגם כי הצירוף "אמונה תפלה" נראה מתאים יותר למשמעותו ("תפל" משמעו חסר טעם, דלוח, "טפל" משמעו נספח, משני), בגלל הדמיון בין המילים "טפל" ו"תפל" התקבלו בעברית שתי הצורות של הביטוי. השורש ט.פ.ל מופיע במקרא, בספר איוב (ספר איוב, פרק י"ג, פסוק ד'): "אתם טפלי-שקר; רפאי אֵלל כֻּלְּכֶם".

נתון מחקרי

-30% מהישראלים מאמינים באמנות תפלות, כך קובע סקר של מכון שילוב. 42% מתוכם טענו כי הם מאמינים בפירוש שיש אירועים שמשפיעים על מזלם לטובה או לרעה. האמונות הטפלות הנפוצות ביותר במקום הראשון הן: "חמסה חמסה", "טפו טפו טפו" ו"בן פורת יוסף" שאמורים לסלק את המזל הרע. במקום השני והשלישי המכובדים: חתול שחור כסימן מבשר רע, ונקישה על עץ (טאץ' ווד).

מאיפה הגיעו אלינו האמונות הטפלות?

אמונות טפלות קיימות מאז ומעולם.

אפשר להסביר אמונות טפלות בדרכים שונות:

מהזווית הפסיכולוגית, אפשר לטעון שמדובר בסוג מסוים של התנהגות כפייתית חרדתית, ובטקסים כפייתיים. במקרה כזה נטען שיש איזושהי חרדה שמסתתר מאחוריה חשש, רציונלי או לא, בנושא שאין לנו שליטה עליו. הפחד צומח לממדים גדולים, והדרך שלנו להתמודד איתו היא באמצעות מעשים טקסיים שאנחנו מדמיינים שבאופן מאגי או ניסי ימנעו את ההתרחשות של התסריט המפחיד שאנחנו חרדים מפניו.

מהזווית הסוציולוגית תרבותית, פעם בעבר קרה משהו, ומשם האמונה התגלגלה. כלומר הייתה משמעות כלשהי או התרחש אירוע כלשהו בדת מסוימת, בזמן מסוים, בתרבות מסוימת, וזה נשמר והתקבע – כמו למשל האמונות לגבי חתול שחור.

זווית רוחנית הרואה באמונות האלה ביטוי לעולמות שמעבר, לאמת שמתבטאת בארכיטיפים, בידע שנכון לכל מקום ולכל זמן, ולכן הוא לא נרכש בתהליך של חינוך בתרבות מסוימת, אלא קיים מעבר לזמן ולמקום."

**שימו לב למספרי הקומות,
איזה מספר חסר?**

המדע ואמונות טפלות

אפשר לראות שאמונות טפלות קשורות לחשיבה של אנשים שמקווים ומנסים בעזרת מנהגים שונים לשלוט על מה שקורה בחיים שלהם. הדבר לא קשור למקום מסוים ולפעמים אפילו לא להשכלה של המאמין, אלא נפוץ בכל העולם ובכל שכבות האוכלוסייה. למרות שהבסיס של האמונה הטפלה הוא לא הגיוני, לעיתים קרובות היא עוזרת למי שמאמין בה, כי היא נותנת לאדם תחושה שהוא יכול להשפיע על העתיד. יש סיטואציות שבהן הביטחון הזה יכול לעשות את ההבדל, כמו בספורט, האמונות הטפלות עשויות להביא תוצאות הניתנות למדידה.

- אמונות טפלות ממלאות תפקיד פסיכולוגי חשוב עבור האדם המאמין, גם אם אין להן בסיס במציאות. הן מנסות להשפיע על העתיד של האדם, דרך ניסיונות שיחוד, טקסים ומשא ומתן, ניסיון לקנות עתיד טוב יותר.
- נמצאה נטייה לאמונות טפלות אצל אלה שנסיבות חייהם לא טובות, והם מרגישים צורך בעזרה רוחנית.
- ככל שהוחרף המצב הכלכלי כך הייתה נטייה לעיסוק בנושאים שהיינו מגדירים אותם כאמונות טפלות.
- נמצא קשר בין תכונות פסיכולוגיות מסוימות לבין אמונות טפלות אמונה בחתול שחור, ביום שישי ה-13, ובמראה שחורה נמצאה קשורה לביטחון עצמי נמוך, לאיבוד שליטה, לתלותיות. אנשים שמושפעים בקלות ע"י אחרים נוטים יותר להאמין באמונות טפלות ובחשיבה מאגית.

למה מנשקים מזוזה בכניסה וביציאה מהדלת?

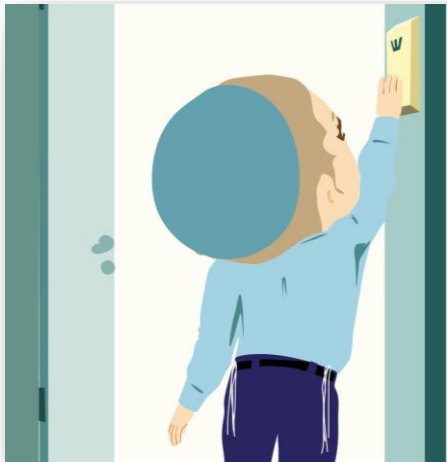
כתזכורת לשמירה ולהגנה של הקדוש ברוך הוא: על אף שאין מקורות המורים לנשק את המזוזה, המנהג החל ממקורות שהמליצו לגעת במזוזה בכל כניסה ויציאה מהבית, וזאת על מנת לזכור בכל פעם את ההגנה והשמירה של האל על הבית. משם הפך הנוהג לנישוק, ממש כמו שמנשקים את הציצית בקריאת שמע או את ספר התורה.

ביטוי לאהבה לשם: כמו שאנחנו מנשקים את ההורים ואת הילדים הקרובים לליבנו, כך הפך המנהג של נישוק המזוזה לביטוי לאהבה אל הקדוש ברוך הוא ולביטוי לרצון להיות קרוב אליו כמה שרק אפשר.

בכדי להרחיק רוחות רעות וכוחות שליליים מהבית: לפי חוכמת הקבלה, המזוזה מרחיקה שדים, רוחות ושאר כוחות מהבית. נהוג לנשק אותה בשביל להודות על כך ובשביל לשמור על עצמינו מאותם הכוחות הרעים.

כדי להזכיר לכל יהודי את מהות החיים: שהיא העבודה של השם וקיום מצוות באופן קבוע במהלך החיים. ההתייחסות למזוזה בכל כניסה ויציאה, ובייחוד ביציאה מהבית לפני שאנחנו יוצאים לענייני היום יום עוזרת לכל אחד לזכור את העובדה הזאת.

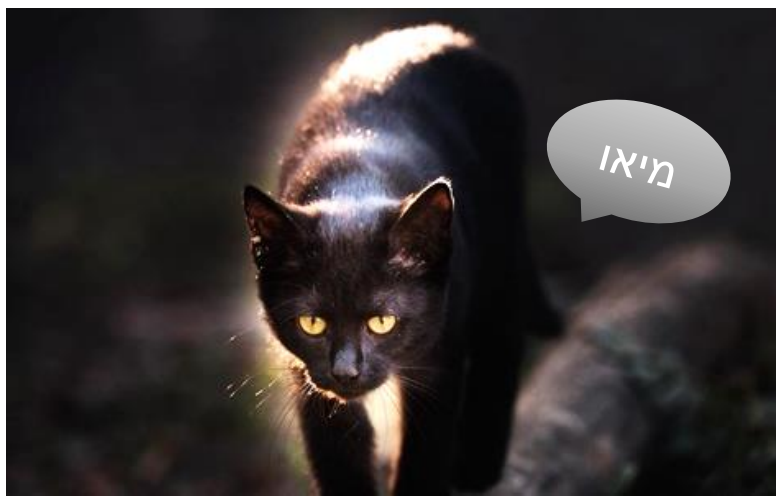
בשביל לקבל את השמירה של המזוזה: מי שמאמין ומעמיק ביסודות הדת, מבין שהמזוזה היא הרבה יותר מקלף עליו כתובות פרשיות שונות מהתורה. המזוזה היא מקור לכוח, לשמירה ולהשגחה עליונה רבת עוצמה. האקט של נישוק המזוזה למעשה מעביר מהסגולות הנפלאות הללו ומהשמירה אל האדם המנשק אותה.

**האם המנהג של נשיקת מזוזה
הוא חלק ממצוות התורה והדת או סוג של אמונה תפלה? מה דעתכם?**

דברים שמביאים מזל טוב או רע

**אנשים פוחדים מהחתול השחור כי הם
מאמינים שהוא מביא מזל רע.**

**החמסה נחשבת כמביאה מזל.
יהודי צפון אפריקה הביאו עימם
את סמל החמסה לישראל
כשומר מפני עין הרע ומביא מזל**

**אנשים מאמינים שהסתכלות במראה שבורה
מביאה שבע שנים של מזל רע.
ביוון העתיקה היה קיים מנהג גילוי עתידות
על ידי מבט בבבואתו
המשתקפת של אדם במראה,
ובבואה מעוקמת סימלה מזל רע.**

מספרים על חתן פרס נובל לפיזיקה, **נילס בוהר**, שבמשרדו הייתה תלויה פרסת סוס.

כששאלו אותו אם הוא מאמין באמונות טפלות, הוא השיב בשלילה, אך כשהתעקש השואל להבין כיצד איש מדע חכם משתמש בקמע שכזה השיב בוהר בחיוך "שמעתי שפרסה של סוס מביאה מזל, גם אם לא מאמינים בה".

נילס הנריק דויד בוהר מדנמרק 7 באוקטובר 1885 – 18 בנובמבר 1962) היה פיזיקאי יהודי-דני, חתן פרס נובל לפיזיקה (1922), ואחד הפיזיקאים המשפיעים ביותר במאה ה-20. תרם רבות להבנת מבנה האטום והיה מאבות מכניקת הקוונטים. בוהר היה גם כדורגלן מצטיין.

יש אנשים שתולים את הפרסה כשקרניה פונות מעלה, כדי שהמזל ייאסף בתוכה, יש שתולים אותה הפוך כדי שהמזל יישפך על הבית. יש המשייכים אותה לאלת הירח, ויש שמקשרים אותה לקדושים קתולים. הסיפור המפורסם ביותר: סיפורו של הקדוש דונסטון, שהתחיל את הקריירה שלו לפני כאלף שנה בתור נפח ומפרזל.

דונסטון מקבל ביקור מהשטן בכבודו ובעצמו. הקדוש הערמומי מנצל את היות השטן מפריס פרסה וממסמר לרגלו פרסת ברזל, וכשהשטן מתפתל בכאבים הוא סוחט ממנו הבטחה **שלא להיכנס לבית שנושא את סימן הפרסה.**

פרסת הברזל הפכה לנפוצה בימי הביניים, כשברזל היה שיא הטכנולוגיה. אנשים התייחסו אל הנפח באותה חרדת קודש שבה התייחסו למדען בתחילת המאה ה-20 ולמתכנת המחשבים בסופה. ליוונים, לרומאים, להודים, לקלטים - לכולם היו אלים נפחים, ואפילו בספר בראשית מוזכר תובל קין "לטש כל חרש נחושת וברזל".

ברזל שיפר כל כך את חיינו, שרק טבעי היה מצדם להתחיל לייחס לו סגולות קסם. פלוטארכוס, לפני 2,000 שנה, כינה אותו "עצמות האלים", ובימי הביניים השתמשו בו כדי להגן לא רק מפני חרבות, אלא גם מפני פיות, מכשפות ורוחות המתים. אנשים היו משתמשים בחתיכות ברזל כקמעות בלי קשר לצורתם.

חמסה

חמסה - Hamsa היא אחד המוטיבים והחפצים הנפוצים בתרבות העממית הים-תיכונית ובתרבויות רבות. זהו אביזר עתיק מאד, שהפך לקמע ותיק. בתור שכזה הוא יועד לשמירה והגנה מפני עין הרע, להקניית תחושת ביטחון והגנה. חוקרים טוענים שהחמסה, שפירושה בערבית "חמש", נולדה כבר בזמנים הפרהיסטוריים, כשהאדם הקדמון ראה ביד דבר משמעותי וצייר ידיים או הטביע את כפות הידיים על קירות מערות. שתי דתות - היהדות והאסלאם, טוענות כל אחת שהיא המקור האמיתי של החמסה, או לפחות המקור הדתי-תרבותי של השימוש בה.

כשמדובר בקמעות, כל דת ותרבות בעולם מצאה לה סממנים מיסטיים שנועדו להקנות למאמינים תחושת בטחון ושליטה בחייהם. הפחד האנושי, המלווה את האדם מאז ימי קדם, הוא מ"עין הרע", אותו מבט של אנשים אחוזי קנאה או רוע. אלו עלולים, לפי האמונה העממית, להטיל "עין רעה" באדם, שעלולה לסכל את הברכה שבביתו או במעשה ידיו. את האימה והחשש, שמשהו שיקרה לאדם או ליקריו, נועדה החמסה להוריד. היא הכוח הנגדי שיניא את הרע מלפעול.

בתרבות המוסלמית מייצגת החמסה את ידה של פאטמה, בתו של הנביא מוחמד, כשחמש אצבעותיה מסמלות את חמשת עמודי האסלאם

אחת הסברות לסיבה שהחמסה הפכה לדימוי מרכזי בקרב יהודים בארצות האסלאם למן המאה התשיעית היא היותה של היד סמל רב משמעות גם ביהדות. במקרא נקשרת היד לעוצמת האלוהות, ובהמשך הזכירה כף היד הפרושה את ידי הכוהנים המברכים את קהל המאמינים.

<https://xnet.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5270745,00.html>

החשש מפני נזקיה של העין (עין הרע) הוא קדום, ויש לו ביטויים גם בחז"ל במהלך הדורות התפתחו שלל פרקטיקות מאגיות כמו כריכת חוט אדום על היד, תליית דגים, נקישות על השולחן ועוד, האמורות להגן מפני עין הרע. בארצות ערב בעיקר בצפון אפריקה, המספר חמש נתפס כמועיל גם הוא נגד עין הרע, או בפי העם "חמסה" לדוגמה כאשר הועלה חשש לעין הרע התגובה המידית הייתה "חמסה עליך" עד כדי שבשיחת חולין רגילה נמנעו לומר בפירוש את המספר 5 (חמסה) כדי שהשומע לא יחשוב שחושדים בו כי הטיל עין הרע, ולכן השתמשו בכינוי "אידק" (=כמספר האצבעות שבידך). אדם שנחשד כמטיל עין הרע קולל בתגובה "חמסה פי עינק" (=חמישה בעינך).

החמסה קושרת בין שני איברי גוף – העין וכף היד. החמסה כוללת את העין ממנה היא מגינה והקישור בין שני האיברים הוא קישור סימבולי- היד מהווה את הכוח ואילו העין מהווה את המחשבה הרעה או הטובה ומסמלת את ראי הנפש. אותו קישור דומה למימושים לשוניים שונים הן בדימויים, צירופי לשון ויצירת שורשים כגון יד ימינו, יד חזקה וזרוע נטויה.

טפו, טפו, חמסה, חמסה
אם לא יועיל, בטח לא יזיק

לאורך ההיסטוריה היהודית דובר רבות על מסוגלותה ומסוכנותה של פגיעת עין הרע. עדות לכך ניתן למצוא במקרא, בתלמוד, בזוהר ובכתבי קבלה רבים. אך ראוי שנשאל האם בחכמת הקבלה קיים איזכור לחוט האדום ובכלל האם יש לראות בו קמע בעל סגולה לשמירה ולהגנה מעין הרע.

"החוט האדום" הנקשר על פרק כף היד. האם יש בענידתו סגולה להגנה ולשמירה מפני עין הרע ומה אומרת על כך הקבלה? ובכן, מאז ראשית ימי עולם ולאורך התפתחות התרבות האנושית האמינו רבים בקיומה המסוכן של עין הרע. האמונה הזו השתרשה במקומות שונים, שאין ביניהם רקע או קשר גאוגרפי או דתי – תרבותי. אותו פחד מולד אוניברסאלי, מצא ביטוי רב בתפילה המתוקנת, במנהגי עמים, בתרבות, בחינוך ואף באמונות תפלות וכך גם ביהדות

שילוב של סמלים מביאי מזל: חמסה הכוללת שילוב של סמלים מביאי מזל כמו למשל דגים, מגן דוד או עין הרע.

עין הרע

עין הרע (מוכר גם בשם: עין רעה) הוא מושג מיסטי, לפיו גורלו של אדם מושפע מרגשי הזולת כלפיו, ובפרט מרגשי קנאה. בתרבויות שונות, וגם ביהדות, מקובלים אמצעים שונים להגנה מפני עין הרע, ובהם קמעות, טקסים פולחניים ותפילות.

עין הרע - זה החשש שמבט של מישהו המתפעל ממה שיש לו - עלול להביא ל"עין הרע".

אבל מה עושים נגד עין הרע? - כל מיני סממנים, סימנים וסמלים, נועדו להפחית את האימה והחשש שמשהו שיקרה לאדם או ליקיריו. הם יהיו הכוח הנגדי שיניא את העין הרע מלפעול. לחפצים הללו ייחסו בני האדם כוחות מיסטיים ורוחניים, שהפכו אותם ליעילים, בדרך להשגה של שפע, הצלחה וביטחון.

חוקרים רבים מאמינים שמקורות האמונה הזו נעוצים עוד בתרבות המצרית הקדומה, אם לא לפני כן. במיוחד מוזכרת העין של הורוס Eye of Horus או "העין של רע", אל מצרי קדום בעל ראש של בז שעיניו הן השמש והירח. סמלו של רע נראה כעין אנושית והיא סימלה אז עוצמה והגנה. במצרים העתיקה של אותם ימים נהגו אף לקשור לה כוחות בריאות, ריפוי ואיזון עצמי.

ואם אז ייצג הסמל של "עיניו של רע" חיים טובים, עושר ואושר - גם לחיים וגם למתים הרי שהוא אומץ בתרבויות שונות בעולם הקדום. מקמע מצרי פופולארי, שהוטבע בתכשיטים, בכלים ובקמעות שנמצאו בתכריכי המומיות המצריות, הוא היה לסמל נפוץ.

מכירים את העין הכחולה מהזכוכית שנמכרת בשווקי המזרח התיכון?

לא ברור אם זה המקרה, אבל יתכן שהמשמעות של המושג הקדום והמבורך של "העין של רע" מעט התהפכה או השתבשה, אם כי נשארה באותו תחום - איכשהו הפכה עין הרע לדבר מאיים, מקנא והורס - עין רעה!

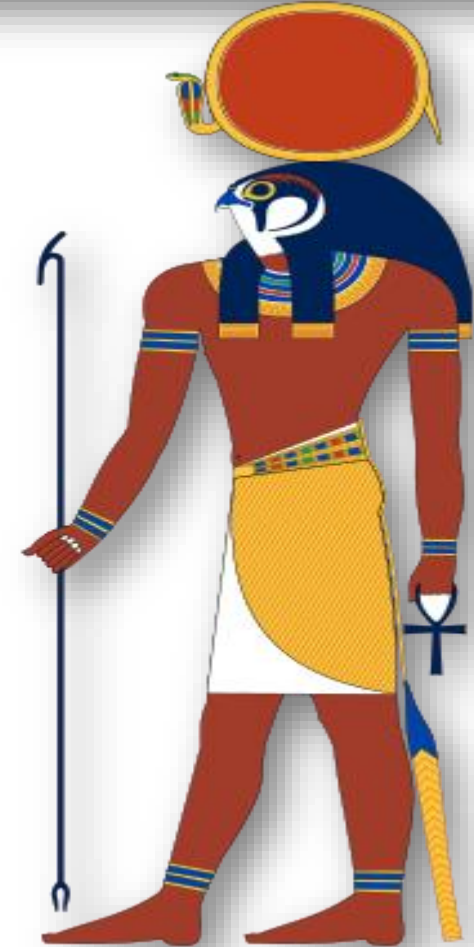
מה ביטאה העין של הורוס?

במצרים העתיקה היה הורוס Horus אל החיים. הוא האל בעל ראש הבז, בנם החזק של איזיס ואוזיריס ומי שנקם בדודו סת את רציחת אוזיריס אביו בידי הדוד. אימו האוהבת איזיס החזירה את אביו לחיים. המלך הפרעוני, או בעצם כל המלכים הפרעונים בעת כהונתם, הם המקבילים החיים של הורוס על פני האדמה.

העין של הורוס Eye of Horus או **"העין של רע"**, היא סמל מצרי עתיק, המסמל הגנה ועוצמה ויש הקושרים לו גם ריפוי, בריאות ואיזון עצמי. לפי המיתולוגיה המצרית, כשנאבקו הורוס וסת ביניהם, האחרון פגע בעינו של הורוס. אבל איזיס, אימו הקוסמת של הורוס, הכינה לו עין חדשה מהאור של הירח.

כאל החיים המצרי של אותם ימים, הורוס ייצג חיים טובים, של עושר ואושר - גם לחיים וגם למתים. סמל העין של הורוס, שנחשב לסימן ההגנה, נראה כעין אנושית.

המצרים עשו בסמל הזה שימוש כקמע והטביעו אותו בתכשיטים, בכלי חרס ובקמעות שחיברו לתכריכי המתים. מתחת לעין יש עיטור מעוגל, שמיוחס לפלומת הבז. הסיבה - הורוס הוא שם יווני, בעוד שמו במצרית עתיקה הוא חור או חֶר. פירוש השם הורוס הוא "בז". ואכן, צורתו של האל הורוס הוצגה בכתובים כבעל ראש של בז ששתי עיניו הן על פי האמונה השמש והירח. על פי האמונה המצרית מאבקם של הורוס וסת ביניהם לא מסתיים לעולם. בכל יום מנהלים השניים מאבק איתנים. ביום מנצח הורוס והשמש עולה. אבל בערב מנצח סת והלילה יורד, כשאיתו מחליפה החשיכה את אור השמש שמביא הורוס לעולם.

אבן טורקיז מביאה מזל טוב

הפרסים שזרו אותה בזנבות הסוסים, הפרעונים למצרים לקחו אותה איתם לקבר והיא שמשה כקמע נגד 'עין הרע' בתרבות היהודית וגם באסלאם. **אבן הטורקיז היא אבן החן היחידה שקיבלה צבע בלעדי על שמה.**

האבן הובאה לאירופה מפרס דרך טורקיה. האירופאים חשבו בטעות כמובן שמקורה של האבן הוא בטורקיה משום שסוחרים ונציגים רכשו את האבנים בבזארים טורקיים ולכן נקראה "טורקי" בהמשך הצרפתים הוסיפו לה את הצ'ארם הידוע שלהם והיא הפכה לטורקיז וכך היא נקראת עד היום.

במשך שנים **אבן הטורקיז סימלה כוח גברי**. גברים נהגו לענוד תכשיטים משובצים באבני טורקיז כסמל לעוצמה. לוחמים נהגו לקשור אבני טורקיז לזנבות הסוסים והגמלים שלהם כקמע להצלחה בקרב ולהגנה מנפילות (מגב החיה) אבן הטורקיז נחשבת לאבן הגנה מאנרגיות שליליות כמו "עין הרע" וכל אנרגיה שלילית ממקור חיצוני. **הייחוד של האבן היא היכולת לנטרל את השליליות ולהמיר אותה באנרגיה חיובית.**

בתרבות האסלאם וגם ביהדות קיימת אמונה שיש בכוחה של האבן להגן מעין הרע והיא שמשה כקמע מגן. התכונה העיקרית של האבן היא יכולתה להתחבר למשתמש בה ולהתאים עצמה לאנרגיות שלו וכן לעזור לו להקרין החוצה את המיטב שבו.

אבן הטורקיז היא אבן חן עתיקה מלווה את האנושות כבר 8000 שנה דרך תקופות ותרבויות שונות סביב הגלובוס תכשיטים משובצים באבני טורקיז נמצאו בקברי הפרעונים במצרים. המצרים הקדמונים נהגו לכתוש את הטורקיז לאבקה והשתמשו בה לאיפור העיניים. הם האמינו שהאבן מביאה מזל טוב והיא הכינו ממנה פסלים וקמעות כמו החזה של החרפושית. בתרבות האצטקית שבמקסיקו קושטו כלי פולחן באבני טורקיז בקרב הילידים האמריקאים הייתה הטורקיז מאוד נפוצה ושימשה להכנת תכשיטים בשילוב כסף. עד היום תכשיטים אלו מאוד נפוצים ומזהים איתם.

כלים שבורים זה טוב או רע?

ברוסיה מאמינים שככל שיותר כלים נשברים – כך תזכו ביותר אושר. עם זאת, אם יש לכם כוס תה סדוקה מעט, אסור לשמור אותה או לשתות ממנה שמא היא תמשוך מזל רע, ולכן חייבים לזרוק אותה בהקדם. אגב, גם ההודים מאמינים שכוס סדוקה היא הזמנה למזל רע ויש להשליך אותה בהקדם. זה נכון גם לגבי מראה שבורה בבית. בדנמרק אנשים נוהגים לשמור את הכלים הישנים והשבורים שלהם לאורך כל השנה כדי לזרוק אותם על דלתות חבריהם ומשפחותיהם בערב ראש השנה. לפי האמונה הדנית, זה נחשב מזל טוב למצוא צלחות מרוסקות על סף דלתך למחרת בבוקר.

מה יש בו שהפך אותו לסמל למזל רע?

צילום: Shutterstock

האמונה: אם חתול שחור חוצה את דרככם, יש לירוק על הרצפה למען הסר מזל רע או לעבור למדרכה השנייה. מקור האמונה: לא בכל התרבויות חתול שחור מביא מזל רע. בבריטניה, אירלנד, סקוטלנד ויפן הוא דווקא סמל למזל טוב ושגשוג. המצרים הקדמונים סגדו לחתולים השחורים, וקברו אותם חנוטים לצד בעליהם. הימאים האמינו שחתול שחור שנכנס לספינה זה סימן טוב, אבל חתול שחור שמתחרט, מפנה להם גב והולך - מבשר מוות. נשות הימאים גידלו חתולים שחורים בבית כדי שבני זוגן ישובו בשלום. המתיישבים הראשונים בארה"ב, שהיו נוצרים דתיים, ראו בחתול שחור כישוף רע בגלל צבעו - אישה שהיה לה חתול שחור נחשבה מכשפה.

בנצרות המספר מסמל מזל רע: ביום שישי התרחשה הסעודה האחרונה של ישו בנוכחות ישו ו-12 השליחים והסועד ה-13, היה יהודה איש קריות, שהסגיר את ישו לידי צולביו. מסיבה זו נוצרה האמונה שהמספר 13 באופן כללי, ובאופן מיוחד ימי שישי המתרחשים ב-13 בחודש מביאים למזל רע.

האמונה הנפוצה ביותר היא שזה לא מזל להתחיל הפלגה או 'להפליג' ביום שישי. היות שיום ששי מופיע כל שבוע ולא ניתן להימנע משיט בו צומצמה האמונה ליום ששי שחל בו ה-13 בחודש.

בן אדם בלי אמונה הוא כמו דג בלי אופניים”

מקור האמונה

כשיום שישי נופל על השלושה עשר בחודש, הדבר נחשב עבור רבים לסימן מבשר רעות ונחשב ליום של מזל רע.

פחד מיום שישי ה-13 נקרא "פראסקבדלטריאפוביה" להבדיל מה"טריסקאידקאפוביה" שהוא הפחד מפני המספר 13.

האמונה בכך שהמספר 13 מביא איתו מזל ביש ושיום שישי הוא יום מועד לפורענות, היא אמונה בת אלפי שנים, כך שהשילוב בין שני אלו יוצר עבור חלק מהאנשים את הדבר הנורא מכל. יש המאמינים שאם 13 אנשים יושבים לארוחת ערב ביחד, כולם ימותו תוך השנה; בערים רבות אין רחוב או שדרה 13; אם שמו של אדם מורכב מ-13 אותיות, הוא יזכה במזל שטני, ולראיה השמות Jack the Ripper, Charles Manson, Jeffrey Dahmer, Theodore Bundy, Albert De Salvo - כולם רוצחים סדרתיים עם 13 אותיות בשמם.

במפגשי מכשפות משתתפות, כמובן, 13 מכשפות; במלונות רבים אין חדר מספר 13, בגורדי שחקים אין קומה 13 ובשדות תעופה שער היציאה מספר 13 נחשב חסר מזל.

מיתוסים

המצרים הקדמונים בתקופת הפרעונים התייחסו אל החיים כאל מסע התקדמות רוחני אשר כלל בתוכו 12 רמות התפתחות. המספר 13 סימל את המוות, לא במשמעות של סוף וריקבון, אלא התעלות וטרנספורמציה, השלב של מעבר לחיים - החיים הנצחיים. הסמליות של המספר 13 המשיכה לשרוד בתרבויות אחרות, אך במקום לכבד את המוות, החל פחד ממנו.

הרומאים שייכו את המספר 13 למוות. הם האמינו, שהמספר 12, המהווה את מספר חודשי השנה ואת 12 שעות היום, מציע מחזור טבעי של החיים. מה שמעבר לזה, כלומר, המספר 13 מסמל כבר את המעבר אל מעבר למגבלות האנושיות. עבור המספר 13 היה מושג לא ברור, משהו שמעבר להבנה וכמובן שחוסר הבהירות תרם לתחושת הסכנה והפחד. באיטליה נהגו להשמיט את המס' 13 מהגרלות הפיס הלאומיות, בהנחה שאף אחד לא יסמן אותו וגם ככה אין סיכוי בעולם שהמספר 13 יביא למשהו אי פעם מזל.

האמונה התחזקה לאחר תקרית מפורסמת שבה אניית קרב של צי הוד מלכותה ששמה 'פרידיי' (יום שישי) יצאה להפלגת הבכורה שלה ביום שישי ה-13 בחודש ולא חזרה מעולם.

תקרית היסטורית חשובה התרחשה ביום שישי ה-13 התרחשה כאשר המלך הצרפתי פיליפ הורה לערוך טבח במסדר אבירי הטמפלרים.

לגרדום באנגליה הובילו 13 מדרגות ויום התלייה היה יום ו'.

הקשר בין יום שישי, 13 בחודש ומזל רע לא מבוסס רק על אמונות, אלא על כמה מקרים נוראיים שהתרחשו ביום הזה לאורך ההיסטוריה: ביום השישי ה-13 ב-1970 הכתה בבנגלדש אחת מסופות הציקלון האימות בהיסטוריה שגבתה חצי מיליון קורבנות. ב-2012 טבעה במועד הזה ספינת התענוגות האיטלקית קוסטה קונקורדיה מול חופי איטליה - אסון בו נספו 32 בני אדם.

מתקפת הטרור הרצחנית בפריז התרחשה אף היא ביום שישי, 13 בנובמבר 2015 - ויום שישי ה-13 הוא גם היום והתאריך בו נולד מנהיגו הראשון של ארגון הקו-קלוקס-קלאן הגזעני והמאיים, נייתן בדפורד - ארגון שקיים עד ימינו.

כמה אמונות טפלות שנקשרו לנושא:

- שם בעל 13 אותיות יביא לבעליו מזל רע
- אין לצאת לטיול, לצאת להפלגה, לעבור דירה, להתחתן, לסגור עסקים או כל דבר חשוב אחר ביום ו' ה-13
- אסור לקצוץ ציפורניים או להחליף מצעים ביום ו' ה-13 (ובכלל ביום ו')
- אם מושיבים 13 איש סביב שולחן כולם ימותו בתוך שנה

13 SPAIN

People in Spain believe that Tuesday 13th is an unlucky day.

29 BRITAIN

Some consider a black cat crossing their path a terrible warning.

החתול השחור המסכן מסמל את
מבשר רעות בבריטניה וכן בהרבה
מדינות אחרות.

ביהדות, יום שישי נחשב ליום מבורך: "וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בוקר יום שישי". על פי היהדות נאמר גם שמי שנפטר ביום שישי היה איש צדיק.

המספר 13 נחשב למבורך:

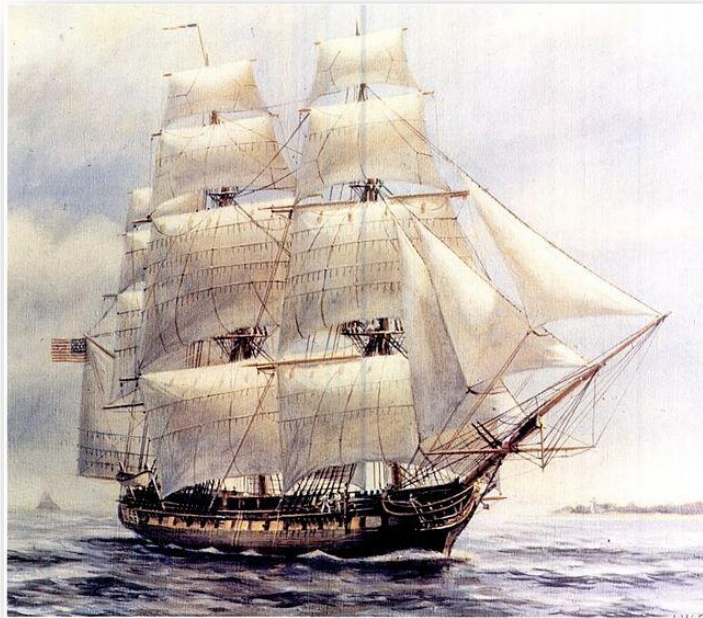
בגיל 13 נערים נכנסים למצוות בטקס בר המצווה.
13 חודשים קיימים בלוח השנה העברי (שנה מעוברת).
בגימטריה סך האותיות של המילה "אהבה", הינן 13, כך גם המילה "אחד".
שלושה עשר עיקרים שחיבר הרמב"ם הם עיקרי האמונה היהודית.
13 הוא המספר האחרון בשיר אחד מי יודע, והוא מוקדש לשלוש עשרה מידות. המידות, לפי הפרשנים, הן שלוש עשרה מידות הרחמים שבהן מתגלה האלוהים, או שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן.

ההינדואים והוויקינגים האמינו שאסור לאגד 13 איש יחדיו- אמונה הנשענת על סיפורי מיתולוגיה.
הסינים והיפנים מאמינים שהספרה 13 מביאה מזל.

טקס השקת אונייה

בטקס השקת אונייה ניתנת תשומת לב רבה למסורת. הכרזה מוקדמת על שם האונייה אינה רצויה ורק במהלך הטקס ניתן השם. כאשר **בקבוק השמפניה** לא נשבר במכה הראשונה או עף מעבר לגוף האונייה, רואים בכך סימן רע לבאות. בהשקת ספינת סער 4 הראשונה במספנות ישראל, אח"י רשף, הטילה גב' גולדה מאיר את בקבוק השמפניה שהיה קשור כמטוטלת. העוצמה לא הייתה מספיק חזקה ודופן המבנה העלי של הספינה הייתה גמישה וכך הבקבוק נותר שלם. מפקד הספינה מיכה רם תפס את הבקבוק ושבר אותו על הדופן לתשואות הקהל. אח"י רשף שירתה שנים רבות בחיל הים ללא פגע או רבב.

קורבן אדם - בתקופה הקלאסית שררה אמונה טפלה שכדי להצליח בקרבות, ספינת המלחמה חייבת לטעום דם אנוש במהלך השקתה. היה מנהג באזור הים התיכון וכן בהשקות ספינות הוויקינגים שיועדו למלחמה לפיו עבד או שבוי נקשר על גושי תמיכת השדרית כך שכשגוף הספינה מחליק, ואוסף מהירות בדרכו לים, גופתו נמחצה. לאחר מכן קבעו את ראשו שניתק על עמוד החרטום. באיי שלמה המשיך המנהג למאה העשרים עד שמאוחר יותר הוחלף בהתזת דם תרנגול.

תהליך בניית הספינה חשוב מאוד לקיומה. נוצרו אמונות ומנהגים הקובעים את הדרך הנכונה לכך:

נוכחותן של נערות בעיקר אדומות שיער, בתחילת בניית הספינה, היא סימן רע.

בבניית הספינה צריך לדפוק את המסמר הראשון דרך פרסת סוס. רצוי שהמסמר יהיה מזהב, או מטבע זהב ממוסמר.

אם ספינה נבנית מעץ גנוב: אם תתגלה הגניבה, האוניה תישרף במהלך ההפלגה הראשונה. אם לא התגלתה הגניבה, הספינה תפליג מהר יותר בלילה מאשר ביום.

מלח שנשפך יש המאמינים כי אם נשפך לכם מלח על השולחן, יש להשליך מעט מלח מעבר לכתף שמאל.

מקור האמונה: מלח היה תמיד מצרך חיוני, ובתקופות קודמות גם שימש מקור מרפא בתמציות פלוס לחשים. לכן האמונה כי אם נשפך מלח שלא לצורך, הדבר יכול להביא מזל רע. ולמה להשליך מלח מעבר לכתף שמאל? יש תפיסה קדומה שהשטן יושב על כתף שמאל, ושמאחורי כתף שמאל מתגוררים השדים הרעים. אם תזרה מלח בעיניהם הם יתעוורו ולא יוכלו להזיק. בימי קדם היה נהוג לשפוך מלח על אדמות האויב כדי להפוך את האדמה לעקרה.

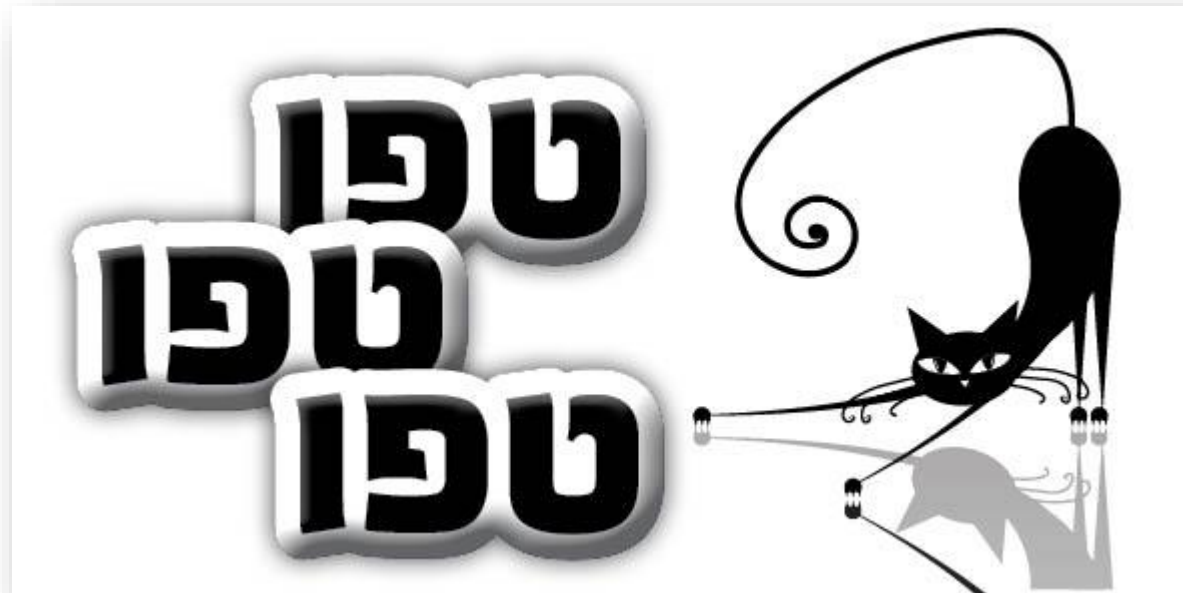
הקש על עץ

האמונה: יש להקיש על עץ פעמיים או שלוש נגד עין רעה. אם אתם מהמחמירים אתם יכולים להוסיף נקישה על הראש, ולקנח ב"טפו טפו טפו".

מקור האמונה:

הרומאים האמינו שהאלים מתגוררים בעצים, לכן בכל פעם שמישהו אמר משהו טוב על עצמו או על אחרים, הוא נקש על העץ פעמיים - בפעם הראשונה כדי לבקש מהאלים לא לקלקל את הטוב, ובפעם השנייה כדי להגיד תודה (אפשר לנקוש פעם נוספת כדי להבריא את המזל הרע).

היהודים טוענים שהאמונה התחילה עם הרדיפות, כשהשתמשו בנקישות סודיות על גבי דלתות מעץ. הפינים חשבו שיש בעצים פיות ששומעות דרך הנקישה את המשאלות שלנו ומגשימות אותן. יש כאלה שאומרים שמקור האמונה בכלל באדם הקדמון, שנקש בענפי העץ להבריח נחשים.

במצרים, מדובר במזל רע של ממש אם משתמשים
במספריים בלי לחתוך דבר. השארית המספריים פתוחות
בכלל תסכן את חייכם. בנוסף, באותה מדינה גם
מאמינים שמי שרואה או שומע ינשוף ראשון מסכן את
עצמו, למרות שאין ממש דרך לדעת אם עוד אנשים שמעו
או ראו את הינשוף קודם.

בסין, המספר 4 נחשב כמביא מזל רע, והדרך בה
הסינים מבטאים את המספר ארבע זהה כמעט לדרך
בה מבטאים את המילה מוות

ברוסיה, בדומה למדינות רבות אחרות, לשלשת
ציפורים בכל מקום זה אומנם דוחה, אך מביא
הרבה מזל.

ברוסיה אם אתם מביאים פרחים צהובים לאישה
אתם מטילים בכך קללה על מערכת היחסים
שלכם, שכן הם מסמלים אי-נאמנות.

בספרד, אכילת 12 ענבים בחצות הליל בליל השנה
החדשה יביאו לכם 12 חודשים של מזל טוב

בספרד נחשב למזל רע להיכנס לחדר ברגל שמאל, כמו
במדינות רבות אחרות.
עוד בספרד, אנשים מאמינים שדווקא יום שלישי ה-13
הוא יום שמביא איתו מזל רע

אמונות תפלות

לסיום

- מהי התופעה החברתית שהוצגה?
- האם הוצגו נקודות מבט שונות לתופעה?
- מבחינה פסיכולוגית, סוציולוגית ואנתרופולוגית?
- מה דעתך על תופעה חברתית זו?
- אילו ערכים עולים מכל מה שלמדת על התופעה?
- אילו שני דברים חדשים למדת?
- דבר אחד שעניין וסיקרן אותך במיוחד
- מה אהבת בלמידה?